

MICHEL FOUCAULT

în dialog cu JEAN-PAUL BRODEUR

În loc
de ##
închisoare

Text urmat de interviuri cu
Tony Ferri și Anthony Amicelle

Ediție coordonată de
Sylvain Lafleur

Cuprins

Cuvânt înainte de Sylvain Lafleur	7
În loc de închisoare. Expansiunea sau descreșterea controlului social Michel Foucault în dialog cu Jean-Paul Brodeur	13
Actualitatea noastră penală, prin prisma lui Foucault de Sylvain Lafleur	47
Domiciliu sub supraveghere Un interviu cu Tony Ferri	61
„Ce este un ilegalism?” Interviu cu Anthony Amicelle	95
Note	115

Cuvânt înainte

Michel Foucault a mers la Montréal în mai multe rânduri. Avea prieteni acolo și o rutină a lui. În 1976, la invitația președintelui Oficiului pentru Drepturile Deținuților, Jean Claude Bernheim, a ținut o alocuțiune privind soluțiile care să înlocuiască încarcerarea, în cadrul „Săptămânii prizonierului“. Evenimentul s-a desfășurat în colaborare cu École de criminologie din cadrul Université de Montréal, condusă la acea vreme de André Normandeau.

Discursul lui Michel Foucault a fost publicat prima dată în 1990, cu titlul: „Conférence de Michel Foucault sur les «mesures alternatives à l'emprisonnement» prononcée à l'Université de Montréal le 15 mars 1976“, în *Actes. Les cahiers d'action juridique*, nr. 73. Cu aceeași ocazie, în *Actes*, un raport bazat pe statistici privitor la pedepsele care ar putea înlocui închisoarea a evidențiat faptul că numărul celor aflați sub control judiciar în Franța era în creștere după cel de Al Doilea Război Mondial; același lucru era valabil și pentru numărul de deținuți. Cei care

au contribuit la alcătuirea raportului au adus în discuție progresul reprezentat de alte pedepse în afară de închisoare, dar și posibilele lor dezavantaje. Versiunea conferinței lui Michel Foucault publicată de *Actes e*, cel mai probabil, o transcriere a textului dactilografiat intitulat *Conférence de Michel Foucault, Montréal, le 15 mars 1976*, aflat în arhivele IMEC (cota D215), de la Caen.

În 1993, Jean-Paul Brodeur, profesor la École de criminologie din cadrul Université de Montréal, a descoperit înregistrarea pe bandă magnetică a discursului lui Foucault de la Centre international de criminologie comparée (CICC). Acesta a fost transcris și publicat cu titlul „*Alternatives à la prison. Diffusion ou décroissance du contrôle social: une entrevue avec Michel Foucault*”, într-un număr tematic al publicației *Criminologie* (vol. 26, nr. 1), în încercarea de a se stabili poziția lui Foucault referitoare la criminologie și postmodernitate – temă în vogă pe atunci la Montréal, unde scrierile lui Michel Freitag și ale lui Jean-François Lyotard fuseseră primite cu entuziasm. În acel număr, Dany Lacombe a reiterat afirmațiile sceptice ale lui Foucault cu privire la umanizarea universului penal, amintind că în cadrul criminologiei s-a dezvoltat „o documentație vastă care demonstrează într-o manieră cinică și ingenioasă că orice tentativă de ameliorare a sistemului, în particular a celui penal, duce doar la răspândirea și expansiunea controlului în corpul social”.¹ Această versiune a conferinței lui Foucault este reprodusă în volumul de față.

În 2009, *Theory, Culture and Society* (vol. 26, nr. 6) a tradus în engleză și a publicat versiunea lui Jean-Paul Brodeur, cu

sprijinul unor membri ai CICC. Textul a apărut cu titlul *Alternatives to the Prison: Dissemination or Decline of Social Control?*, alături de numeroase alte articole, precum cele semnate de Paul Rabinow, Judith Revel, Mauricio Lazzarato, Brian Massumi, care dezbat stilurile de „gândire post-Foucault”. Massumi susține în special ideea că epoca noastră este caracterizată de o guvernare preventivă cu caracter auto-generativ,² care o reiterează pe aceea prezentată în *Securitate, teritoriu, populație**

În ciuda acestor trei apariții, conferința lui Michel Foucault a rămas necunoscută, fără îndoială din cauza absenței sale din volumele *Dits et écrits* și din culegerile de texte introductive. Dincolo de aceste informații factice, trebuie să subliniem faptul că discursul de la Montréal este o intervenție publică în care Foucault ridică problema formelor de control emergente, făcând apel la exemplele din contemporaneitatea sa și abținându-se, totodată, să privească foarte departe în trecut, în căutarea unor elemente genealogice marcante. Or, departe de a epuiza chestiunile privind actualitatea noastră criminologică și penală, lectura retrospectivă a textului generează numeroase întrebări legate de expansiunea unei societăți polițienești. De fapt, în cadrul acestei prelegeri, Foucault pune în discuție ideea conform căreia impunerea sancțiunilor non-carcerale ar reprezenta o separare de închisoare și presupune că recurgerea la procedeele probatorii și la supravegherea polițienească se va intensifica în timp. Pornind de

* Michel Foucault, *Securitate, teritoriu, populație*, traducere de Nicolae Ionel, Idea Design & Print, Cluj-Napoca, 2009. (*N. trad.*)

la această problemă, mi s-a părut justificat să întreb: Cum ar trebui să caracterizăm logica penală contemporană ținând seama de procedurile probatorii? Cum rămâne cu tratamentul diferențiat al ilegalismelor?*

Ca să obțin niște răspunsuri, l-am invitat pe Tony Ferri, specialist în supravegherea electronică și consilier în servicii penitenciare de inserție și probațiune din cadrul Ministerului de Justiție francez, ca să discutăm despre efectele purtării brățărilor electronice și despre logica aflată la baza impunerii condițiilor judiciare. De asemenea, l-am invitat pe Anthony Amicelle, specialist în gestionarea delictelor economice, să facă o descriere a poziției noastre punitive, prin intermediul unei discuții asupra mecanismelor de control al tranzacțiilor financiare suspecte.

Aceste interviuri au fost realizate astfel încât să lanseze o reflecție asupra universului nostru penal, care pare marcat

* Termenul de „ilegalism” îi aparține lui Foucault și nu trebuie confundat cu cel de „ilegalitate”, întrucât autorul le-a acordat sensuri diferite. Bogdan Ghiu explică diferența dintre cei doi termeni în viziunea lui Foucault astfel: „*Ilegalitatea* se opune *legalității*, în vreme ce *ilegalismul* face pereche cu *legalismul*. Primii doi termeni au în vedere o ordine «de drept» teoretică, ideală, utopică; falsă, deci; *ilegalitatea* definește strict punctual și exclusiv negativ nerespectarea *legalității*, care se presupune că domnește în societate. Cea de-a doua pereche de termeni denunță această iluzie: *ilegalismul* merge mână în mână cu *legalismul*, care este o respectare cât se poate de scrupuloasă, dar exclusiv *formală* a legii, a *literei* acesteia; o ipocrizie deci.” Michel Foucault, *A supraveghea și a pedepsi. Nașterea închisorii*, ediția a II-a, traducere, prefață și note de Bogdan Ghiu, Paralela 45, Pitești, 2005, p. 132, nota VII. (*N. trad.*)

simultan de progresism, de impunerea sporită a condițiilor restrictive *extra muros* și, în egală măsură, de dezvoltarea tehnicilor de supraveghere.

Le mulțumesc călduros colaboratorilor la acest volum, care au acceptat să răspundă întrebărilor mele. Le mulțumesc, de asemenea, lui Marie-Chantal Plante, de la revista *Criminologie*, și lui Alexandre Chabot, de la Université de Montréal, care a avut amabilitatea de a-mi permite să public transcrierea lui Jean-Paul Brodeur.

SYLVAIN LAFLEUR,
Montréal, septembrie 2020

Odată cu răspândirea fără precedent a sistemelor de monitorizare video și cu dezvoltarea a ceea ce numim big data, am intrat într-o societate a supravegherii.

The Conversation

Cea mai evidentă manifestare a puterii constă în sistemul ei carceral, iar cea mai eficientă procedură a acestuia rezidă în supravegherea continuă, al cărui scop este acela de a modifica personalitatea deținuților, de a-i face docili. Astfel, de-a lungul istoriei recente, pedeapsa corporală a fost înlocuită cu una psihică, mult mai subtilă și de multe ori mai dură. Dar, așa cum observă Michel Foucault, lucrurile nu se opresc aici. Pe de o parte, închisoarea rămâne un loc în care delincvența se perpetuează, uneori chiar cu complicitatea supraveghetorilor înșiși, iar pe de altă parte, modelul tehnicilor disciplinare aplicate infractorilor a fost preluat în alte locuri în care se exercită controlul: școli, companii, spitale. Totul e vizibil, așadar, dreptul la intimitate e încălcat.

Întrebarea principală pe care și-o pun Foucault și coautorii în acest volum este următoarea: Sunt pedepsele care înlocuiesc închisoarea o soluție cu adevărat utilă, atât pentru deținuți, cât și pentru societate?

